

SLOVÁCKÝ VERBUŇK

1. Popis statku

Vznik verbuňku na našem území je datován do první poloviny 18. století, nejvýše však do sedmdesátých let 18. století. První píseň výslovně uvedená jako verbuňk se nachází pod číslem 330 v Guberniální sbírce z roku 1819. Nejstarší písemnou zmínku o mužských skočných projevech na Slovácku najdeme ve spisu Josefa Rohrera z roku 1804, kde popisuje chlapce poskakující kolem maďarského důstojníka, jehož vyprovázejí s hudbou na ubytovnu. Poprvé zaznamenávají mužský tanec označený jako cifrování nebo hopkání, případně jej stručně charakterizují, autoři publikací až v poslední čtvrtině 19. století. Postupně se vyhranilo šest základních typů verbuňku, a to na přelomu 19. a 20. století a ty se vyvíjejí dodnes. Do konce 1. poloviny 20. století se všechny typy tradovaly předáváním z generace na generaci a vyvíjely se působením vynikajících tanečníků. Nová situace nastala v průběhu 50. let 20. století, kdy díky návratu ke staršímu složení hudebních těles stoupla kvalita hudebního projevu. Bez významu na uchování verbuňku není ani vznik amatérských folklorních souborů, kde se začal verbuňk vyučovat. Verbuňk začal tak žít dvojitým životem: při tradičních zvykoslovných příležitostech a na jevišti v podání souborů. Důležitou příležitostí pro prezentaci verbuňku se staly strážnické slavnosti, kdy již v prvním ročníku v roce 1946 začaly soutěže ve verbuňku. Po několika letech však zanikly a k jejich obnovení došlo od roku 1986. Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku začíná regionálními koly, její finále pak probíhá jako pořad v rámci Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici. V rámci organizace soutěže se na území Zlínského kraje každoročně realizují dvě regionální kola Soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku a to regionální kolo Uherskohradištska (ve Starém Městě) a regionální kolo Uherskobrodsko (ve Vlčnově). Jejich vítězové postupují automaticky do finále verbířské soutěže na MFF ve Strážnici a dalších 5 pak do předkola.

Každoročně se verbuňk provádí během výročních zvyků, zejména v rámci průvodu a zábavy o hodových slavnostech, které se konají téměř v každé obci na Uherskohradištsku a v několika obcích Uherskobrodsko. Verbuňk byl 25. 11. 2005 prohlášen generálním ředitelem UNESCO Koichiro Matsuou za Mistrovské dílo ústního a nemateriálního dědictví lidstva a stal se tak první oceněnou nemateriální památkou České republiky. V listopadu 2008 byl pak zapsán do Reprezentačního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO a je také pod číslem 1/2009 zapsán v Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky. Slovácký verbuňk patří mezi mužské tance skočného charakteru. Jeho typickým projevem je improvizace bez pevných choreografických pravidel a individuální projev tanečníka. Přestože se verbuňk tančí hromadně, každý tanečník tančí sám za sebe s projevem své regionální příslušnosti, vlastního tanečního umění i povahy. Verbuňk se tancuje na určitý okruh písní, mezi nimiž od druhé poloviny 19. století převládají tzv. písně novouherské. 2. Název tance je odvozen od německého výrazu Werbung tedy najímání, ucházení se a souvisí se způsobem nábory do vojenské služby tzv. verbováním, které bylo prováděno až do roku 1781, kdy vstoupil v platnost zákon o všeobecné branné povinnosti a verbování nahradily odvody. Souvislost s vojenským prostředím je dána v převážné většině písní, na které se verbuňk tančí. Tanec verbuňk sestává ze tří částí: předzpěvu, taneční pomalejší části a tance v rychlém tempu. Znakem doprovodné melodie k tanci je tečkovaný rytmus, 4/4 takt pro část pomalou, 2/4 takt pro rychlou část. Ve slováckém verbuňku rozeznáváme šest základních typů, jejichž taneční prvky, tj. výskoky, přeskoky, odskoky, příklepy, srážení pat, potlesky, dřepy, přednožování, zanožování, jsou z velké části totožné, liší se však intenzitou, četností výskytu, vedením nohou i rukou a držením těla při tanci. Variantou rozložení tance je po první taneční pomalé části přezpívat další sloku písně a pokračovat opět pomalou nebo už rychlou taneční částí. Regionální typy slováckého verbuňku ve Zlínském kraji jsou

uherskohradištský a uherskobrodský, které bývají někdy spojovány do jednoho typu pod označením uherskohradištský. Klade se zde značný důraz na pomalou část, tančenou v rozsahu celé sloky. Ze základního postoje se rozvíjejí počáteční cifry, většinou přízemní. Jedná se především o úskoky s tvrdým a ostrým obloukovitým pohybem neodrazové nohy vpřed a stranou a se společným doskokem, dále rychlejší přeskoky se zadropčením či vypíchnutím kolena vzhůru. V druhé, rychlejší části tance jsou využívány skočné cifry různě kombinované se zapíchnutím a ustrnutím. Střídá se určitá drobnější kresba nebo doteky špičkou nezátížené nohy po podlaze se skočnými ciframi, se zapíchnutými postoji kolena vzhůru a s propnutím špičky. Oblíbenými figurami jsou také poskočný zakládaný krok a výskok z dřepu do vysokého přednožení s častým potleskem o holeň přednožené nohy. V obou částech, které tanečníci rozvíjejí do prostoru, se snaží používat jiné figury. Výskoky jsou poměrně vysoké, na místě nebo z rozběhu, často s otočkami kolem osy těla, kolena se zvedají rovněž vysoko. Mnozí tanečníci mají tendenci se předklánět, paže jsou rozpaženy často až nad úroveň hlavy.

2. Zeměpisná lokalizace

Verbuňk je v České republice spojován pouze s národopisnou oblastí Slovácko, kde se pro něj užívají nebo užívaly i jiné názvy – cifra, cifrování, cifruňk, čardáš, čardášování, verbování, skákání, grepčení (grebčení). Podle stavu současného bádání lze hovořit o šesti typech slováckého verbuňku: 1. strážnickém z okolí města Strážnice 2. kyjovském z okolí města Kyjova 3. hanácko-slováckém z okolí měst Hustopeče a Ždánice 4. horňáckém z okolí Velké nad Veličkou 5. uherskohradištském z okolí Uherského Hradiště a Uherského Brodu 6. podlužáckém z okolí Břeclavi 3 Na území Zlínského kraje mluvíme o verbuňku uherskohradištském a lze zde vyčlenit také typ verbuňku uherskobrodského. Jakýmsi centrem verbuňku na Uherskohradištsku se stalo Staré Město, potažmo Uherské Hradiště, a to především působením folklorních souborů Dolina a Hradišťan. Z těchto souborů vyšli nejvýraznější tanečníci verbuňku druhé poloviny 20. století a vítězové Soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku na MFF Strážnice. Staré Město se stalo líhní vynikajících tanečníků, jako byli Josef Bazala, Jiří Gregor, Erik Feldvabel. Dalšími lokalitami, odkud pocházejí výborní verbíři jsou Popovice (Jakub Tomala), Kněžpole (Antonín Žmola), Kunovice (David Pavlíček), Polešovice (Jiří Martykán). Verbuňk uherskobrodský lze lokalizovat do Hradčovic, Prakšic, Rudic, Vlčnova a Uherského Brodu, kde je spojen především se souborem Olšava. Soudobý verbuňk na Uherskobrodsku je taktéž spojen se souborovým hnutím a jeho velký rozmach lze datovat do 50. let 20. století a nově založeným souborem písní a tanců Olšava. Odtud se pak verbuňk rozšiřoval vlivem souborové činnosti i do lokalit, kde jako forma samostatného tance neměl své původní místo – Dolní němčí, Nivnice, Korytná a za hranicemi vlastního Uherskobrodského v Bojkovicích. Mezi významné osobnosti a tvůrce regionálního stylu uherskobrodského verbuňku patřili především Věroslav Blahutka, Jan Miroslav Krist či Ladislav Friedl. Těmi, kteří i v současné době ovlivňují výchovu nových verbířů jsou rodák ze Záhorovic Ivan Marčík, Petr Vozár z Těšova, Libor Moštěk z Vlčnova, z Dolního Němčí pak nejvýraznější současný tanečník Petr Klein nebo Tomáš Chovanec z Pitína.

3. Identifikace nositele statku

Současnými nositeli tance verbuňk jsou především členové folklorních souborů na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku. V padesátých letech se dostal verbuňk znovu do centra pozornosti především díky vznikajícím folklorním souborům. Již v roce 1957 se stal vítězem verbířské soutěže ve Strážnici tanečník Hradišťanu Milan Kropáček. Mezi další významné tanečníky Hradišťanu patřili Josef Vlachynský a František Vališ. Ve Starém Městě dodnes zosobňuje mistra slováckého verbuňku Ignác Plevák, od nějž se všichni tanečníci učili verbovat. V 60. letech 20. století zde k nejlepším patřili Jaroslav Ohnoutka, Jaroslav Trávníček, Josef Pudelka, Josef Tomeček, později Jan Vojtík, Oldřich Mazůrek a Jiří Drgáč. Od roku 1986 do roku 1989 se umísťoval na druhém místě tanečník souboru Dolina Josef Bazala ze Starého

Města. Staroměstská Dolina měla pak výrazné zastoupení svých verbířů i v dalších letech, kdy v roce 1993 zvítězil Jiří Gregor a v letech 1998- 2000 a 2003 Erik Feldvabel a na předních místech se umístil Marek Hejda, Martin Baláž, Aleš Rada a Roman Škrabal. V souborech působili i další vynikající verbíři: v souboru Hradišťan Milan Stašek, Jiří Martykán, Petr Pěcha, v souboru Kunovjan David Pavlíček, v souboru Kalina Antonín Žmola, v souboru Cifra Jakub Tomala, který se stal nevýraznější osobností posledních let a vítězem soutěže v letech. 2009, 2010 a 2013. Na Uherskobrodsku se v minulosti zařadili k nejvýznamnějším verbířským osobnostem Věroslav Blahutka, Jan Miroslav Krist, Ladislav Friedl, Ivan Marčík nebo Josef Bobek. Za současné nejlepší tanečníky jsou považováni Petr Vozár, Petr Klein, Boris Papp nebo Tomáš Chovanec ze souboru Světlovan nebo Radim Krchňáček z Olšavy. 4 Vzhledem ke značnému rozšíření verbuňku nelze sestavit úplný seznam interpretů, ovlivňujících či podílejících se na vývoji tance. Do výčtu jsou zahrnuti pouze tanečníci, kteří jsou obecně považováni za vynikající, a kteří svým tanečním projevem ovlivňují nejen interprety své vlastní generace, ale jsou vzory nebo pedagogické autority pro generace mladší. Uvedené osobnosti se podílely a podílejí na vzdělávací činnosti v rámci folkloristického hnutí i mimo něj, jsou účastníci soutěží a přehlídek.

4. Časové zařazení statku

Název tance je odvozen z německého slova Werbung (tj. najímání, ucházení se) a z praxe nábory do vojenské služby, prováděného u nás do roku 1781 za účasti profesionálních vojenských tanečníků, jejichž projev byl pravděpodobně jedním z impulzů ke vzniku tohoto tance. Avšak tanec byl dříve znám i pod jinými názvy. K jeho předchůdcům patří tzv. mládenecké tance, ale i jiné pohybové formy, z nichž se postupně vyvinul. Patří k nim především přizdobená chůze v průvodech a při obřadních obchůzkách, tance do skoku a individuální projev mužů v točivých tancích i soutěživé taneční hry o to, kdo výše vyskočí (na Uherskohradištsku se dochoval zřejmě jako pozůstatek této hry trojicový tanec Velehradská šenkýřka). Na Břeclavsku je mužský taneční projev doložen z roku 1808 a 1811, na Kyjovsku z let 1836-1845 a u hanáckých Slováků z roku 1843, a to jako vyskakování před muzikou s pleskáním na holénku. Jako samostatný tanec se pak verbuňk formoval ve druhé polovině 19. století a v průběhu 20 století se na celém území Slovácka vyvinul do šesti regionálních typů. Největšího rozvoje dosáhl verbuňk až ve 20. letech 20 století. Na Uherskohradištsku máme zprávy o verbuňku jako samostatném tanci z období první světové války, konkrétně z Mařatic. Ze stejného období pak pochází záznam o průběhu taneční zábavy ve Starém Městě, která začínala obvykle verbuňkem, případně se tančila polka či třasák. Z 20. a 30. let 20. století jsou zprávy četnější, zejména v souvislosti s cifrováním ve svatebních či hodových průvodech. Nejstarší zmínky o verbuňku na Uherskobrodsku jsou z 19. let 19. století. Je za ni považován zápis korytňanského čardáše Husár pije, gajdoš platí ve sbírce Františka Tomka: Slovenské písně z Uherskobrodsku. Olomouc 1928, která byla připravena k vydání již v roce 1896. Další zmínky blíže nedatované o verbuňku zaznamenala při svých výzkumech Z. Jelínková v Hradčovicích, Prakšic, Rudic, Uh. Brodu i Vlčnova. Rozvoj verbuňku pak souvisel s některými vynikajícími tanečními osobnostmi. Působením folklorních souborů získal verbuňk mnohdy i novou tvář. Tak je tomu právě na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku, kde se vytvořily celé školy verbuňků (Kropáčkova škola, Vališova škola atp.)

5. Taxonomické zařazení statku

Slovácký verbuňk plní stále několik funkcí a vyznačuje se vysokou emotivností, což souvisí mimo jiné i s tím, že jde o tanec improvizovaný, a poskytuje tedy širší prostor spontaneitě. Původně se tímto tancem loučil odvedenec před odchodem do vojenské služby, kdy tanečník kompenzoval značné psychické napětí z blížící se životní změny, avšak současně dával najevo, že je této službě schopen, a snažil se působit na druhé pohlaví. V tanci tedy dominovala funkce psychologická, soutěživá a erotická. Časem jej převzali i další mužští členové komunity, byl postupně začleňován do dalších příležitostí lidového života a tím nabýval nových funkcí. Zvláště důležitou se stala funkce obřadní, k níž se brzy

přičlenila funkce reprezentační, dále vyjádření povahy, okamžitého duševního i fyzického stavu tanečníka, a posléze jeho identifikace s obcí či skupinou komunity. V současnosti se dále rozvíjí funkce obřadní, neboť verbuňk je součástí slavnostních průvodů a celého komplexu hodových zvyků, kdy se uplatňuje nejvíce. Tančí se v průvodu domácí chasy po obci, při vítání stárka před jeho domem, na zahájení a ukončení taneční zábavy, každá skupina přespolních chlapců je po příchodu uctěna tím, že dostane možnost, aby si verbuňk před všemi přítomnými zatančila. Zachována zůstává rovněž jeho funkce soutěživá, jelikož tanečníci porovnávají své výkony mezi sebou. Nově získává funkci znakovosti – projev příslušnosti k té části mládeže, která projevuje kladný aktivní vztah k dědictví tradiční lidové kultury. Pro dokonalé provedení verbuňku je nutné, aby interpret ovládal několik dovedností. První z nich je zpěv a dále je nutné zvládat a správně využívat dialekt. U dobrého tanečníka se rovněž předpokládá dobrá znalost repertoáru písní, tedy textů i melodií, které při tanci užívají. Z hlediska pohybového je důležitá náročnost, množství, pestrost, návaznost a úroveň provedení tanečních prvků a figur. Tanečník musí rovněž zvládnout prostorové uspořádání, kompozici a gradaci tance. Slovácký verbuňk je jedinečným projevem lidské kreativity právě tím, že na poměrně malém území, které Slovácko v rámci Moravy zabírá, a za použití shodných tanečních motivů (výskoků, přeskoků, odskoků, příklepů, srážení pat, podupů, potlesků, dřepů, přednožování, zanožování atd.), avšak jiným způsobem provedených a s jinou intenzitou, četností výskytu, vedením nohou, někdy i rukou, a držením těla při tanci se vyhranil, jak bylo uvedeno výše, v šest svébytných regionálních typů. Specifičnost verbuňku spočívá v jeho komplexnosti a každé taneční provedení je vlastně jedinečným výkonem. Sami tanečníci i diváci vnímají verbuňk značně emotivně a stejně jako v minulosti i dnes si cení vynikajících tanečníků verbuňku – verbířů.

6. Záchranná opatření na eliminaci rizik zániku statku

Nejdůležitější podmínkou pro zachování verbuňku jako živého tanečního projevu je jeho tradování a předávání mladé generaci tanečníků. Významnou roli sehrává udržování možností prezentace, nezbytných pro uchování tance v životaschopné, autentické a specifické podobě. Tento úkol přirozeně plní folklorní soubory a různé lokální a regionální kulturní instituce. 6 Důležitými mezníky v péči o slovácký verbuňk jako celek byla příprava dokumentace pro zápis do seznamu Nemateriálních děl ústního a nemateriálního dědictví lidstva v roce 2005, odkud byl verbuňk jako první statek z území ČR zapsán do Reprezentativního seznamu nemateriálního dědictví lidstva UNESCO v listopadu 2008. V roce 2009 byl verbuňk zapsán do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky. Neméně důležitý je i následný etnochoreologický výzkum a dokumentace historického vývoje tance, jeho aktuálních vývojových trendů i jeho současné podoby. Významnou roli hraje také soustavný výzkum a dokumentace tanečních příležitostí a jejich formování v důsledku vývojových změn kulturně-společenského prostředí. Specifickým článkem je poznání interpretů. Odborným pracovištěm, které velkou část své odborné činnosti věnuje slováckému verbuňku, je Národní ústav lidové kultury ve Strážnici. Právě tato instituce se stala garantem pro zpracování nominace slováckého verbuňku a díky NÚLK byl verbuňk zapsán na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva. Dalším subjektem pečujícím o ochranu statku je Slovácké muzeum v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené péčí o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji.

Starší stárek s právem při verbuňku. Hody, Mařatice 2013.

Verbuňk před domem mladšího stárka. Hody, Vážany 2015.

Jiří Ulčík z Vlčnova, účastník regionálního kola Soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku na Uherskobrodsku 2015. Postoupil do předkola soutěže ve Strážnici. Vlčnov 2015.

Zdroj: Návrhový list kulturního statku k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Zlínského kraje (stručný výtah)